

ISLAM: POLITIČKI PROBLEM

Islam: un problema politico. Decimo rapporto sulla Dottrina sociale della Chiesa nel mondo. Osservatorio internazionale Cardinale van Thuan sulla Dottrina sociale della Chiesa (*Deseti izvještaj o Socijalnom nauku Crkve u svijetu. Siena: Edizioni Contagalli, 2018*).

Izlaganje na Radio Vatikanu, 26. ožujka 2019. Talijanski program radio Vatikana je prenosio uživo cijelo predstavljanje ovog Izvještaja.

Jezik kao kuća bitka (Heidegger) uvijek je strancu prepreka. Nije se lako dobro i precizno izražavati u tuđem jeziku. A kvaliteta se, inače, nalazi u detaljima.

Pred nama je Deseti izvještaj o Socijalnom nauku Crkve u svijetu. To je mali jubilej ovog Izvještaja, čestitam na ovoj studiji, kao također i na prethodnim izvještajima. Tema ovog izvještaja je: **Islam. Politički problem**. Jasno je da se radi o izazovnoj i vrlo aktualnoj temi. Danas je vjerojatno jedna od najvažnijih svjetskih tema odnos islama i Zapada, koji predstavlja i sinonim za označavanje kršćanskih zemalja. Članovi Međunarodnog opservatorija kardinala Van Thuâna dobro su razumjeli važnost ove teme, posebice za Europu. Razni autori prisutni u Izvještaju (imena nećemo posebno spominjati, jer su nabrojena u knjizi) primjećuju da je među prvim važnim stvarima činjenica da Europa odbija upoznati islam, posebice u doktrinarnom smislu. Autori dodaju kako se živi u mitu „umjerenog islama“ i „europskog Islama“ (16. s.).

Jedan od autora (Stefano Fontana) čudi se kako određeni Europljani mogu smatrati da ova religija “nepovijesna i nevremenska” može promijeniti povijest i da se može roditi “europski” islam koji bi prihvatio sve ono što islam nikada nije prihvatio: počevši od ljudskih prava do jednakosti svih ljudi i još mnogo toga. (17) Autor elaborira određene doktrinarne pretpostavke islama. Autor drži kako islam ne “povezuje razum i vjeru”. Donosi tvrdnje kako muslimanima “svijet ne posjeduje ontološki poredak usmjeren prema istini, već pravni poredak utemeljen na Božjim pravilima” (18). Autor, nadalje, zamjera Europljanima “podređenost... u odnosu na arapske i islamske zemlje” (19).

Na taj način tumači i koprenu koju europske političarke koriste kada se nalaze u institucionalnom posjetu arapskim zemljama smatrajući da se ne radi o “obliku poštovanja prema običajima tih zemalja, već o nepoštovanju vlastitih, ne radi se o otvorenosti, već o podjarmljenosti” (19).

Drugi autori primjećuju kako se Katolička Crkva ne suočava ozbiljnije s problemom političkog islama, već se većinom kreće putovima međureligijskog dijaloga. Gledano iz te perspektive, Izvještaj popunjava prazninu Socijalnog nauka Crkve baveći se temom političkog islama.

Neki autori smatraju kako doba sukoba islama i Zapada nije završeno te kako islam može biti korišten na globalnoj razini da uništi Europu. Jedan autor smatra da je višereligijsko društvo, lišeno dogmi i jasnih doktrina, prepuno osjećaja bratstva i očuvanja okoliša čista iluzija. Također ističe kako je mir „opasna iluzija: jasnoća, bez zamućenosti, islamske doktrine i prakse potvrđuju to“ (19).

Ovaj Izvještaj nudi panoramu religijske situacije u gotovo čitavu svijetu, uvijek iz perspektive Socijalnog nauka Crkve. Nije moguće ni navesti sve teme, stoga ćemo se zadržati na nekoliko specifičnih tema, koje mogu biti od šireg zanimanja.

Prihvatite moje isprike ako budem kritičan prema određenim tvrdnjama, sve je sa željom boljeg shvaćanja. Naime, ja dolazim iz jednog povijesnog i kulturnog konteksta, naime iz Bosne i Hercegovine, gdje su Turci bili 400 godina, ne kao migranti, već kao okupatori i dan danas muslimani predstavljaju većinu kod nas.

Odnos kršćanstva i islama je već stoljećima, a i danas, krucijalno pitanje. Navedeno je jasno i samo ako uzmemo u obzir brojeve, iako nije lako imati vrlo precizne statistike: danas je, s jedne strane, broj katolika cca 1,3 milijarde, tome se pridodaje još 700 milijuna drugih kršćana, a s druge strane je 1,2 milijarde muslimana. Skupno, radi se o gotovo polovici svjetske populacije.

Kršćanstvo i islam, kao uostalom i mnoge druge religije, smatraju se posjednicima apsolutne istine (*Apsolutheitsanspruch*). Jasno je da su iz te perspektive ostale religije manje vrijedne, da ne kažem da ih se smatra krivima. Ako se religije susretnu iz perspektive ovog apsolutnog govora, jasno je da će susretu biti pridodani i sukobi.

Vjerski ratovi

Opet ću biti kritičan prema nekim stavovima iz Izvještaja jer i inače nisam tipičan u mnogim stvarima. Želio bih ponuditi nešto drukčiju perspektivu. Dolazim, kao što sam spomenuo, iz jednog drugog povijesnog miljea, kulturnog i društvenog, u kojemu muslimani postoje već preko 500 godina i predstavljaju većinu u Bosni i Hercegovini. Radi boljeg razumijevanja mogega govora, dodao bih kako sam predavao Islam na Katoličkom

bogoslovnom fakultetu Sarajevskog sveučilišta, a s Hrvatskim kulturnim društvom Napredak razvijam svakodnevni dijalog života kako s muslimanima, tako i s pravoslavicima i drugima žiteljima BiH.

Sukob, koji je prisutan već stoljećima, ne karakterizira samo kršćanstvo i islam, već se odnosi gotovo na sve religije. Treba se prisjetiti da je tolerancija poprilično mlada biljka. Situacija postaje još teža kada se religija koristi kao oruđe u politici i(li) u ratu. U povijesti je mnogo takvih primjera pa i u posljednjem ratu u bivšoj Jugoslaviji. Jasno je da je religija jako oruđe za rat i za odnose između naroda i država (Vaš Izvještaj za godinu 2015. bavio se ovim argumentom). Korisno je podsjetiti kako su se poneki rimski carevi proglašavali božanstvima, poznato kao apoteoza. I danas se poneki vladari osjećaju kao božanstva i ne samo da se osjećaju već se i ponašaju kao božanstva. Razlog tome je u činjenici da moć može dati osjećaj da su natprirodna bića.

Naša povijest od dvije tisuće godina puna je sukoba i ratova i, budimo iskreni, i onih vjerskih i onih kršćanskih. Primjerice, Švicarska je vodila ne samo vjerske ratove već kršćanske. S rađanjem protestantizma započinju i noviji kršćanski ratovi. Sam Luther je vodio ratove, okrutan primjer je „rat seljaka“. I neki pape su, kao poglavari država, vodili ratove. Kršćanstvo naviješta kraljevstvo Božje. Kršćani se moraju truditi da ostvare kraljevstvo Božje na zemlji, iako znamo da ono nije u potpunosti ostvarivo na zemlji. Kršćanski koncept kraljevstva Božjega je, istovremeno, zemaljski i nebeski, *civitas Dei* i *civitas terrena*.

U prilog tome kako su stvari vrlo složene, govori i činjenica da postoje i ratovi među muslimanima. Npr. Muslimanska braća u Egiptu, kao što govori i sama riječ, jesu muslimani koji su skinuti s vlasti i zamijenjeni od strane druge muslimanske vlasti. Ili npr. Sirija, svojevremeno se borilo 15 različitih grupacija, sve muslimanske.

Na kraju ovog dijela potrebno je istaknuti veliku razliku između utemeljitelja kršćanstva i islama: Muhamed je osim religiozni utemeljitelj također političar, štoviše on je i vojskovođa. Islam se proširio mačem i sam je Muhamed vodio ratove. Ovo nije plod propagande, već je zapisano u samom Kur'anu, svetoj muslimanskoj knjizi. Ovo je temeljna razlika između Isusa i Muhameda te kasnije, kršćanstva i islama. Muhamed je vodio vojsku, Isus, koji je Bog, dopustio je da bude ubijen te oprostio onima koji su ga ubijali.

Problem odnosa država-religija u islamu

Tema Izvještaja ilustrira temu ideje muslimanske države i njezin odnos prema religiji. Primjećuje se da je to zbog činjenice da je njihova sveta knjiga Kur'an diktirana utemeljitelju Muhamedu od samog Boga preko anđela Đibrila (Gabrijela). Prema muslimanskoj misli Kur'an vrijedi ne samo na vjerskom planu već i na onom profanom, odnosno za društvo i državu.

Za islam su vjera i praksa zapravo dvije strane iste kovanice; neki uspoređuju ovaj binomij s odnosom duha i tijela. Kur'an inzistira na vjeri i prakticiranju vjere ne samo u privatnom životu već i u javnom i društvenom životu. Za razliku od kršćanstva muslimanski zakon, šerijat, ima jače značenje od zakona u kršćanstvu. Šerijat je velikim dijelom i dogmatska kategorija. John Esposito, američki islamolog, ponavlja: "U idealnoj percepciji Islamske države cilj političke vlasti je smjestiti božansku poruku u javnu praksu. Prema tome, muslimanska idealna država je ona koja upravlja božanskim zakonom (nomokracija) umjesto teokracije ili autokracije, oblicima vlasti koji daju kler ili upraviteljima vlast" (Što bi svatko trebao znati o islamu, Zagreb 2003., 156 str.). Jedna digresija, vrlo je zanimljiv primjer za bolje razumijevanje teme moći: habsburški car Franjo Josip, koji je utemeljio parlament, rekao je: Ihre ist debattieren, meine ist regieren (vaše je raspravljati, moje je vladati) i nikada nije ušao u parlament koji je sagradio. No, slično su se ponašali mnogi vladari i nisu se ljudska prava u Osmanskom carstvu jako razlikovala od npr. Habsburškog carstva.

Muslimanska "hijerarhija"

Prije svega, u islamu nema hijerarhije kao u Katoličkoj crkvi. Dobro je zapamtiti da je islam imao instituciju kalifa (kalifat), tj. vođu koji je istodobno imao vjersku i političku moć. Sam Muhamed bio je prvi kalif. Posljednji kalif bio je turski sultan Abdul Megid II. (1866.-1944.), stoti kalif nakon Muhameda, prognan iz Turske i umro u Parizu. Zanimljiv je podatak da je osnivač Turske Republike Kemal Ataturk proglasio Abdula Megida II. kalifom. Ali kad je Abdul Megid II. izjavio da želi Istanbul kao svoju prijestolnicu, a ne Ankaru, Ataturk je to protumačio kao da Abdul Megid II. ne želi priznati novi režim. Tada je Ataturk Tursku proglasio republikom koja od tada više nije carstvo te je 1924. kalifat okončan, a sultan je pobjegao u Pariz.

Ima i danas glasova o poželjnoj obnovi kalifata, barem kao Vijeće poglavara muslimanskih zemalja (M. Hamidullah, Uvod u islam, Sarajevo: 1989., 119-120).

Teokracija i sekularizacija

U Izvještaju se nekoliko puta naglašava da je za muslimanske zemlje teokracija tradicionalna i da to predstavlja nedostatak. Da budemo iskreni, i kršćanstvo, a i svaki vjernik bi volio teokraciju. Car Teodozije proglasio je 380. kršćanstvo “de facto” državnom religijom te je 392. zabranio druge religije u Rimskom Carstvu. I danas postoje države koje su službeno kršćanske poput Danske i Norveške, Grčke i drugih. Mi katolici moramo se sjetiti da je postojala Papinska Država i da je danas Papa i politički suveren, čak i ako je Vatikan mala država, međutim on je država.

Mora se reći da i islam ima određenu podjelu vlasti: izvršnu, zakonodavnu i sudsku, ali ipak prije svega postoji božanski zakon (M. Hamidullah, Uvod u islam, Sarajevo: 1989., str. 120-121.). To se vidi u nekim muslimanskim zemljama, poput Egipta. U Egiptu, kao i u Turskoj, pravi jamac države, koju u određenom smislu možemo nazvati laičkom, jest vojska. Danas su se stvari u Turskoj dosta promijenile.

Tema sekularizacije dobro je povezana s tom temom. Kao što smo rekli, Kur'an i očito islam ne poznaju razliku između svetog i profanog. Općenito, proces sekularizacije nije ostvaren jer se sekularizacija smatra prijetnjom muslimanskom moralu i etičnosti. Sekularizacija se smatra pokušajem Zapada da kontrolira i upravlja muslimanskim svijetom. Neki su uvjereni da je islam dao presudnu snagu velikim muslimanskim carstvima, kao na primjer Osmanskom Carstvu. Međutim, da budemo objektivni, mora se reći da su neke muslimanske zemlje prolazile postupak sekularizacije, poput gore spomenute Turske, Iraka, Libije i dijelom Tunisa. Saddam Husein i Gadafi tražili su modele i pokušavali uvesti tip “muslimanskog komunizma”. Ne zaboravimo da je islam otprilike 600 godina mlađi od kršćanstva i da će i dalje imati različite teološke, socijalne i političke staze i razvoj. Činjenica je da se sekularizacija na Zapadu dogodila prije otprilike dvjesto godina, s Francuskom revolucijom.

Kad govorimo o sekularizaciji i odnosu zemaljskog i nebeskog, dobro je navesti proročke riječi pape Benedikta XVI. izrečene u ožujku 2008.: “Sekularizacija, koja se predstavlja u kulturama kao stav prema svijetu i čovječanstvu, bez navođenja transcendencije, ulazi u svaki aspekt svakodnevnog života i razvija mentalitet u kojem je Bog zapravo, u cijelosti ili djelomično, odsutan iz postojanja i ljudske savjesti ... Posljedica toga

je da suvremeni čovjek često ima dojam da nema više potrebu za nikim kako bi razumio, objasnio i zavladao svemirom, osjeća se središtem svega, mjerom svega „ (48).

Evropa i evropski islam

Želio bih spomenuti nešto o konceptu "europskog islama,,. Što to znači? Neki kažu da je islam ovom kontinentu stran jer je Europa kršćanska. Pitanje je logično: Od kada je Europa kršćanska? To je zapravo pitanje faktora vremena. Na žalost, Europa je danas kršćanska uglavnom u kulturnom smislu (tema obuhvaćena Izvještajem za 2017.). Također u ovom izvještaju nalazi se vrlo značajan podatak: u Francuskoj, koja je definirana kao *dilecta filia Ecclesiae* (*ljubljeni kći Crkve*), brojčano muslimani (od 6 milijuna muslimana 2,5 milijuna pohađa džamiju) pohađaju više džamiju nego kršćani (samo 1, 6 milijuna kršćana od 60 milijuna kršćana ide u crkvu) (193).

Činjenica jest da je Europa danas malo religiozna, ona je više kulturološki kršćanska. Mišljenje poznatog arabista Bernarda Lewisa je: "Europa će biti islamska na kraju stoljeća", što je rekao još prije četrnaest godina. Prema ovom arabistu „Europa će biti dio arapskog zapada, Magreba. Tome u prilog ide i migracija i demografija. Europljani se kasno vjenčavaju i imaju malo djece ili ih uopće nemaju. Ali postoji snažna imigracija: Turci u Njemačkoj, Arapi u Francuskoj i Pakistanci u Engleskoj. Rano se vjenčavaju i imaju mnogo djece." Neki govore o Europi kao o Euroabiji (185, 188). Korisno je napomenuti da konzumizam i najviši standard sami po sebi smanjuju natalitet, primjer su i muslimani u Bosni i Hercegovini, a još je vidljivije u slučaju Kosova. Zaključak je jednostavan: Europa bi se trebala probuditi, uzeti u obzir trenutnu i dramatičnu situaciju i tražiti načine liječenja, promijeniti neke trenutne vrijednosti i načine života. Ponekad se čini da se i sama Europa odlučila na vlastitu eutanaziju. Možda Europa može naučiti nešto iz islama. Trebao bi se vratiti svojim pravim kršćanskim korijenima, više prakticirati vjeru i više voljeti život. A to je velik zadatak i za Crkvu i za državu. U ovome kontekstu govora o islamu u Europi smatram da je zanimljivo spomenuti pokušaj bivšeg reisul-uleme (velikog muftije) BiH Mustafe Cerića. Napisao je 2006. dokument pod nazivom Deklaracija evropskih muslimana s pretenzijom da okupi i ustroji Europsku muslimansku zajednicu. Ustvrdio je da bi matrica muslimanskog života u Europi trebala biti socijalni pakt, na tragu mišljenja američkog teoretičara države i prava Johna Rawlsa. (Tekst ima na internet stranici Islamske zajednice BiH, kao i na mnogim portalima.)

Papa Franjo

Kao dobri katolici moramo posvetiti nekoliko redaka i papi Franji i njegovu odnosu prema muslimanima. Zanimljivo je kako se Franjo jako brine za dijalog s muslimanskim svijetom - treba imati na umu da Franjo, koji dolazi iz Argentine, nije imao iskustva života s muslimanima. Samo četiri Papina susreta s najvažnijim svjetskim vođom sunitskog islama Ahmadom Muhammadom Al-Tayyibom, rektorom Sveučilišta Al-Azhar u Kairu, održana su pod znakom zajedničke posvećenosti miru protiv fundamentalizma i ekstremizma (23.5.2016.; 28.4.2017.; 7.11.2017.; 16.10.2018.). Posljednji susret održan je na Međunarodnoj konferenciji o ljudskom bratstvu, koju je u Abu Dabiju (4. veljače 2019.) organiziralo Vijeće starijih muslimana, koje okuplja više od šest stotina članova različitih vjerskih zajednica. Papa i Veliki imam potpisali su dokument o ljudskom bratstvu, za svjetski mir i suživot (v. webs. Katoličke tiskovne agencije iz Sarajeva).

U preambuli je naglašeno da „vjera dovodi vjernika da u drugom vidi brata kojeg treba podržati i ljubiti. Iz vjere u Boga, koji je stvorio svemir, stvorenja i sva ljudska bića – jednaka zbog Njegovog Milosrđa - vjernik je pozvan da izrazi ovo ljudsko bratstvo, čuvajući stvorenje i cijeli svemir i podržavajući svaku osobu, posebno najpotrebnije i siromašne.“

Polazeći od te transcendentne vrijednosti, Dokument govori o problemima suvremenog svijeta kao što su, na primjer znanstveni i tehnički napredak, terapijska dostignuća, digitalno doba, masovni mediji, komunikacije. Zatim se tretira društvene kuge poput siromaštva, ratova, utrke u naoružavanju, korupcije, moralne degradacije, terorizma itd.

Poziva se sve ljude koji “nose u svojim srcima svoju vjeru u Boga i svoju vjeru u ljudsko bratstvo” da se ujedine i djeluju zajedno kako bi se formirala “kultura međusobnog poštovanja, za razumijevanje velike božanske milosti zbog koje su sva ljudska bića braća”.

Prije kraja može se kazati: Izvještaj je dobro sredstvo za učenje o glavnim pitanjima i događajima u muslimanskom svijetu, međutim, uvijek sa stanovišta socijalnog nauka Crkve (SNC). Koristan je i svima onima koji se bave odnosima kršćanstva i Katoličke Crkve s ogromnim muslimanskim svijetom. Dobro je što je Institut svoje suradnike proširio do Perua i Argentine.

Zaključno, želim Vam osobno zahvaliti na ovoj knjizi. Nadam se da se Institut i njegovi članovi, predvođeni tršćanskim nadbiskupom mons. Giampaolom Crepaldijem i njegovim suradnicima nikada neće umoriti od nastavka ovog crkvenog i, posebno, društvenog rada. Također upućujem

svoje najbolje želje našem prijatelju Kršćanskom radničkom pokretu, angažiranom u ovom projektu, tako da se Pokret, koji je ponovno izabrao predsjednika dr. Carla Costallija, uvijek ravna prema načelima socijalnog nauka Crkve. Nadajmo se dobroj budućnosti Europe. Kršćani trebaju biti ljudi nade i puni dobrih djela. Nada ipak umire posljednja.

Zaključak

Vjerujem da je u velikoj mjeri zasluga Izvještaja buđenje talijanskih i europskih intelektualaca o važnim pitanjima u vezi s današnjom situacijom s islamom i odnosom s muslimanskim zemljama.

Moja želja i nada je da će Izvještaj pomoći Europljanima da povećaju natalitet i ponešto smanje pretjerani konzumizam. Visoki standard Europske unije izaziva zavist kod muslimana, ali i drugih migranata: to je glavni razlog zašto oni dolaze u Europu. Nitko od muslimana ne ide, na primjer, u Indoneziju, koja je najveća muslimanska zemlja. Iz toga vidimo da pravi motiv migranata nije religiozni razlog, već je, prije svega, ono što najbolje privlači, prema staroj latinskoj poslovice: *Ubi bene, ibi patria* (tamo gdje je dobro, tu je domovina). S druge strane, i mnogi Talijani su emigrirali u različite zemlje. Za Italiju su današnji migranti novi jer je Italija bila zemlja iseljavanja, a ne useljavanja, no vremena se mijenjaju pa je Italija danas zemlja useljavanja. Većina migracija oko 90 % ekonomske je prirode, ratni razlozi su iznimka. Vjerojatno jedan od razloga zašto je Sveti Otac uzeo ime Franjo, jest i želja da slijedi stope svetog Siromaha iz Asiza u dijalogu s muslimanima.

Franjo Topić